

Csáji László Koppány

Voltjelen tükörszilánkok

(múltfelvillanásaim)

Egy orosz régész barátom, Szergej Botalov jóvoltából 2007 óta gyakran járok az Urálban. A régészeti hagyatékek megismerése közben alaposan bejártuk a Déli- és Középső-Urált, de az uráli átjárón átkelve elkirándultunk még az Északi-Urálba is. Sátraztunk mocsarak mellett, hajdani, bronzkori városok romjainál és kurgánok tövében, tajgán, ligetes erdőkben, sziklás hegyek oldalában és a végtelen füves sztyeppén is. Útjaink során helybeli régészek ismertették az adott környék múltját az ásátások, leletek segítségével. A Bjelaja folyótól és a Kámától a Tobolig terjedő, csodálatosan változatos táj nemcsak most ad otthont különböző népeknek: baskiroknak, mariknak, tatároknak, hantiknak, komiknak, nyenyeceknek, manysiknak és persze oroszoknak, hanem úgy tűnik, múltja legalább ilyen gazdag. Miközben a *Kincses Urál* című könyvem írtam, sok történeti fejezethez – melyekben a kőkortól a réz- és bronzkoron, majd a középkoron át napjainkig áttekintem a térség múltját – az ásátásokról és a leletekről készült fotók hiányérzetet keltettek bennem. Hol vannak az illusztrációk közül az emberek? A csontok, urnák, halomsírok nem mutatják meg, hogyan éltek hajdanán azok, akiknek az életét kutatjuk – Szergej régészként, én pedig kulturális antropológusként. Amikor erről töprengtem, gyakran jelentek meg előttem apró jelenetek, élethelyzetek. Képzeletem így alkotta meg a hiányzó képeket. Ezért úgy döntöttem, hogy a történeti áttekintéshez szokatlan illusztrációkat írok: apró múltfelvillanásokat. Érzéseket, történetfoszlányokat, képeket a múltból. Nem a híres emberek nagy eseményeit akartam megírni, hanem azokat a hétköznapiakat, egyéni sorsokat, meghatározó élményeket, küszködést és boldogságot, amik közel hozzák a hajdanvoltak életét az olvasókhhoz. Emberi érzéseket, amelyek hatására a múlt immár ismerős arcával fordul felénk: örömeket és bánatokat, rettegést, ballépéseket, túlélést és küszködést, és főleg a szeretetet, ami az emberiség minden korszakon átívelő, közös hagyatéka.

(...) A gyerekek karikát hajlítottak egy gallyból, s ahol összeért, átkötötték néhány fűszállal. Aztán hajtották egy pálcával egyre gyorsabban, és ahogy egy buckán, fatörzsön vagy fűcsomón felpördült a karika, néha több méter magasra ugrott fel. Az volt ám! Akinek a legmagasabbra ugrik, az a Hős! Van ennek egy bizonyos technikája. Nem mindegy, hogy mennyire fekszik rá a gally egyik vége a másikra, és a vastagsága sem mindegy. Ha túl gyenge,

nincs elég lendülete, ha túl nehézkes, akkor nem lehet eléggé meghajtani. A fűcsomó kiválasztása sem mindegy. Íratlan szabály, hogy amelyik fűcsomót már valaki röptetésre felhasználta, annál a buckánál nem lehet másnak is ugratnia a karikát. Az már nem lenne érvényes. Az ugrást lehet a bottal segíteni egy alsó ütéssel, de nem feltétlenül kell. Egy-egy szép repülés sokáig emlegetnek. Most, amikor az apó haldoklott, átjött a közeli házból

a testvére, s megfogta a kezét, leült mellé, és csak nézte a haldoklót. – Mi-re gondolsz? – kérdezte végül apót. Az csak annyit mondott: – Hja! Emlékszel arra a röptetésre, ott a kis patak kanyarulatánál?! Az volt ám! – Az apó messze révedő tekintete most mintha a rohanó karikát követné a falakon túl. – Bizony – válaszolta mosolyogva az öccse –, az aztán valami volt, fennakadt a fán, és a gallyakon még pörgött tovább! Az aztán valami volt! Egy csuda! (...)

(...) Keze megállt a fakanállal, és egy pillanatra távolba révedt a tekintete. A szabadban főzött, a lombok szokásos susogását bámulta, meg a napsugarat, amely áttűnt a leveleken és táncolt a fűvön. Különös borzongás fogta el, és meghallotta a gerle hangját. Zavartan körülkémlt. Férje fát vágott, a gyerekek meg fára másztak a tisztáson. Bizsergő érzés fogta el, tétovázott egy picit, majd nagy hévvel megint kavart néhányat a kásán. Lassan leguggolt, kihúzta a fahasábokat a tűzből, hogy csak finoman parázsló csonkjuk melengesse az üstöt, amelyben a vacsorát főzte. Ismét felhangzott a gerle hangja, a közelből, mintha csak a szomszéd bokrok közül jönne... A nő nyelt egyet, és várta, felhangzik-e harmadszor is a turbékoló hang. Felhangzott.

Megtörölte kötényében a kezét, megsimította a haját, és beszaladt a bokrok közé. Alig pár lépést haladt, amikor valaki elkapta a kezét. Hangja elcsuklott, hiszen tudta, őt várta ott Szerlikum, a távoli tatár helyőrség egyik alparancsnoka. Egy pillanatig egymás szemébe néztek, és a nő elkapta tekintetét. Most valami nagyon izgató harapást érzett a nyakán, és a férfi tüzes tenyere végigsimította a

combját. A nem is túl távoli tisztáson, a faház mellől a férje ütemes favágása hallatszott, ahogy hatalmasakat csapott a baltájával. Aztán a nő nyakáról a finom harapások egyre feljebb és feljebb kúsztak, mígnem összeszorultak ajkaik, és a nő gyors lélegzetek között megragadta Szerlikum üstökét, és lenyomta a mellei közé. A férfi szorosán átölelte, és feltúrta a nő szoknyáját. Megszabadultak a fölös ruhadaraboktól, és vadul, de szinte némán szeretkeztek a mohaaágyon. Aztán alig telt el bő negyedóra, a nő felugrott, lesimította összekócolódott haját és megigazgatta szoknyáját: na, most már tűnj el, észrevesznek! – suttogetta a férfinak. Az pedig még egyszer lerántotta magához, és összecsókolgatta, ahol érte. Megcirógatta az asszony farocskáját, és megpaskolta, ahogy a lovat szokás; mintha azt mondaná: na, szaladj! A nő pedig visszafutott az üsthöz.

A férje odébb dobta a tuskót, amit épp püfölt, és odasietett az aszszonyhoz. – Valami baj van? – kérdezte. – Nem, nem – hebegte a nő –, van valami a gyomrommal, ennyi az egész. – Jó. – A férfi visszament, és vágta tovább a fát, a gyerekek kiáltozni kezdtek, hogy madárfészket találtak, a szomszéd ház kutyája pedig úgy elkezdett ugatni, mintha épp ki akarta volna öklendezni a tüdejét. A napot eltakarta egy felhő, és valami hűvös szellő futott végig a tisztáson. Este mindenki szóltlanul ült a vacsoránál, és a gyerekek sem veszekedtek. – Na, mi van a gyomroddal, rendbe jött? – törte meg végül a férfi a csendet. – Rendbe, szerencsére, úgy tűnik csak bujkált bennem valami. – Aztán éjszaka a nő felriadt. Csak nézett a sötétbe, végiggondolta megint a délután történeteket, átjárta ismét az a meleg bizsergés, mint akkor, és sóhajtott

egyed. Aztán lehunyta a szemét, és próbált visszaaludni, de újra és újra csak Szerlikum arcát látta, ahogy hamiskásan pislog rá a bokorból, mikor megragadta a kezét. Jaj, az a nézés! Aztán átvillant az agyán, hogy ha ez kitudódik, akkor őt megöli az ura. És a falu még helyeselni is fogja. De mi lesz akkor azzal a három aprósággal, akik mellettük szuszognak? Ki neveli fel őket? Egy másik asszony? Egy mostoha? Megint mélyet sóhajtott, és átölelte a férjét, aki már réges-rég mélyen aludt. Megpróbálta odaképzeltetni Szerlikumot, de sehogy sem sikerült. Annyira más volt a szaga! Nyugtalanul aludt.

Hetek teltek el, a család monoton élete úgy csordogált, mint a közeli patak, görgetve kavicsot és – nagy ritkán – aranyrögöt is. Néha felhangzott a bozótban a gerle hangja; a nő olyankor megfeszítette izmait, kissé lábujjhegyre állt, sóhajtott, és tette a dolgát. Egy alkalommal a gerle hangja után valahogy a férj tűnt el a bozótban, mintha csak a legszokványosabb dolgot csinálná, de attól kezdve soha többé nem hangzott fel a turbékoló hang. Szerlikum vérét felitta az avar, és a testét széjjelszabdalva hat különböző helyre temette el gyilkosa, így csak apró gödröcskék kellettek hozzá. A vért a patakban lemosta karjairól, és mint aki jól végezte dolgát, visszasétált a házhoz, csak Szerlikum legjellemzőbb, bűnös részét vitte magával pár lapulevélbe csomagolva, és oda vetette a kutyáknak, akik aztán egy ideig elnyammogtak rajta. A család úgy tett, mintha semmi sem történt volna. Soha nem beszéltek arról, hogy miért hangzott fel a gerle hangja, vagy hogy egyáltalán turbékol-e a környéken valaha. A patak maradt a medrében, és leszaladt a tavaszi áradása, aztán megint egyhangúan csörgede-

zett tovább. Amikor a tatárok a faluba jöttek, hogy egyik eltűnt tisztjük felől érdeklődjenek, mindenki csak csóválta a fejét: nem láttuk erre felé... de ha előkerül, útbaigazítjuk az állomáshely felé. A gyerekek felcseperedtek, és a legkisebből, abból a hamiskás szeműből, párját ritkítóan jó lovas lett. (...)

(...) Lába térdig belesüppedt a gömbölyded kövek közötti iszapba. Ahogy felkavarodott a kristálytisza tófenék, onnan egy lomhának tűnő halóriás tűnt el hirtelen rianással a tó mélyebb vizei felé. Kihúzta a lábát, és folytatta az utat a kövekkel kirakott vékony töltésen át a kis sziget felé. Úgy tíz-tizenöt lépésenként apró kőmécsesek világítottak. Az alkonyatban a tótükör egyelőre világosabb volt az égnél és a sötét lomboknál, de a kidomborodó kövek már a végtelent idéző sötét hálót vontak maguk köré – a közöttük lévő üregek sötétje összeért. Megpróbált teknőspáncélszerű hátukra lépni, hogy ne süllyedjen ismét el. A szigeten derengő fények gyúltak. Még vagy száz lépés... Mire odaért, a tó felszíne sötétebbé vált az égboltnál, s mintha a fekete mélység vette volna körül a lombokat.

A szigeten két ember fogadta. Mellvértnek tűnő kagylóruhájuk a mécsesek fényében hol ezüstösen, hogy aranylón csillogott. Kőkéseket vett elő bőrsztyűjéből, és átadta nekik. Azok meghajoltak és elvették. Aztán intettek, hogy jöjjen utánuk. A nagy ember agancsos fejdíszé miatt még hatalmasabbnak tűnt, ahogy vadkanagarakkal összefűzött hosszú bőrruhájában állva beárta őt. Széttárta kezét, mire ő meghajolt, és mintha a felé sugárzó lényét ölelné át, melle előtt összekulcsolta kezét. Már az apja elmagyarázta annak idején, hogy mit kell majd ten-

nie, ha a Szent Szigetre ér. A nagy ember tekintete nyugodt volt, és mélyen az érkező lelkébe hatolt. Most kell elmondania, miért is jött: fiúgyermekeket szeretne. A nemzetségében csak ketten maradtak férfiak, és a nők nem tudnak elég fiút szülni. A nagy ember lehunyta szemét és megfordult. Elindult a sziget belseje felé, maga után invitálva a jövevényt.

A hihetetlen méretű sziklákból rakkott barlangszerű szentélybe szűk, csak görnyedve járható folyosó vezetett. A teljes sötétségben négykézláb kúsztak egyre mélyebbre; tenyerével tapogatta a talajt és az oldalakat. Akkora kövek ezek a falban, amiket ember nem rakhatott így meg – gondolta. Sorjázó szívdobbanásait lélegzet-visszafojtva hallgatta. Majd pedig odabent, ahol az üreg kiszélesedett, a nagy ember kövekkel tüzet csiholt, és meggyújtott egy béka alakú kőmécsest. Lekuporodtak mellé. A sziklák, amelyek a falat alkották, megelevenedtek. Az egyik medvefejet mintáztott, a másikon vadlúd alakú fatálka vigyázott. A plafon széléből víz csepegett. A nagy ember a tálkához vezette, és megitta vele a vendéget. Aztán halk, dűnnyögő dalba fogott, aminek a felét sem értette az ember, de egyre hangosabbá válva a kis mécses fényében leheténe párafelhőcskéi egyre nőttek. Aztán meztelenre kellett vetkőznie, és a nagy ember vörös okkerfestékével bekente a mellkasát. A bejárat felé fordult, és várt. A csepegő víz által feláztatott talaj hajnalra szinte kővé dermedtette az embert, amikor a felkelő nap sugarai egyszer csak szinte átszűrve, a sziklaszentély mélyére hatoltak. Éppen az ember ágyékára és mellkasára vetültek. Felizzott a teste. A nagy ember abbahagyta egész éjjel tartó énekét. A nap sugar azonban folytatta a varázslatot,

átmelegítette fagyott testét, átjárta a bejárat felől tóduló fény és hő. Érezte, ahogy a fiúgyermek lelkéi szívébe hatolnak, és magával viszi őket távoli otthonába. (...)

(...) Figyelem, emberek: jön, jön! No de kicsoda? Hát a vándorkovács! A vasverő! Hozzátok gyorsan a maradék lepényt és a sajtot! Te meg eriggy vízért! Hű, de rég nem láttuk! Ez ugyanó, a Balla? Igen. Csak most kétolyan hosszú a szakálla, és deresedik.

A nagy ember szekere lassan jár. Komótosan szeli az utakat. Pedig kerékét vasabroncs merevíti. Néha dúdol is, ismeretlen vidékről szóló, távoli dalt. Nem is értik. Volt már, hogy mesélt a családjáról, bár tudvalevő, hogy nem beszédes ember. Izmai akkorák, hogy egy medvét is összeroppantana, ha átkarolná, és a hátoldalán összeérne a két csuklója. De körmei feketék, és a foga sem túl jó, három hiányzik is. A jöttére összesereglik a falu népe, bárhova érkezik éppen.

Az út szélén leállította a szekerét egy ház előtt, és leszállt a bakról: – Adjonisten! – Fogadjisten – hát visszajöttél végre?! – Vissza. – És – rendben vagy? – Rendben. – Nos, kerülj beljebb, az udvaron felállíthatod a műhelyt. – Köszönöm. – És vannak portékáid is, kések, ékszerek, balta? – Vannak.

Másnapra kész volt a műhely: a gödröcske, ami a parázs fészke lett, a fújtató állványa és a szerszámok polcocsokkája. Ahogy térdelt a földön és a tüzet szította, különleges illatú füst terjengett a faluban. Ez az új szerszámok és fegyverek szaga! Az idősebbek ismerték, az ifjoncok most ismerkedtek vele, hogy legközelebb már bennük is ismerős érzéseket keltsen. Szállingózni kezdtek az emberek,

és vitték amijük van: fél ekepapucsot, csorba baltát, törött kést. Az ember meg megcsinálta. Meg. Mint új korokban, olyanok lettek. Foldotta, igazította, és mint a Teremtő kezében a Nagy Alkotás folyamán, a semmiből valami lett. Nem is akármilyen. Nyílhegyeket is kalapált. Abból volt már saját készlete is, kicsik-nagyok egyaránt. Az újdonságot a vas nyílhegyek között most az jelentette, hogy belekalapálta-karcolta a tulajdonos jelét, ha akarta valaki. Nem sokan akarták, de akadt ilyen is, olyan is.

Nem maradt fölösleges réztárgy sem. Azokat úgy összeszedte és összeöntötte, hogy a fortyogó folyadék-ból utána bármi lehetett! Edényből karperec, nyakékból tükészlet, bármi, amit csak akartál! Azt ugyanis még ügyesebben kezelte, mint a vasat. Na, össze is szedték az emberek, amit csak találtak. Nem volt ott kidobandó fém! Minden grammja újra lett gyúrva, újra lett öntve. A régi kacatok, törött, ócska dolgok mindjárt új formát, új feladatra kész külsőt kaptak, s bár anyaguk ugyanaz maradt, lényegük megváltozott. Mintha kitavaszkodott volna, olyan érzés kerítette hatalmába a falu népét. Megújultak a szerszámok, a törött olló újra ép lett, és ismét hasított a balta.

Kisvártatva híre ment, hogy a faluban vándorkovács van. Ekkor már a szomszédos településekről is jöttek az emberek. Hoztak olyan régiségeket is, amelyeket az ősidőkben készítettek. Volt közöttük egy törött bronzsisak. Már zöld volt, és foltos, horpadt. Ezt mégis megnézte az ember, forgatta, és azt mondta: na, ez aztán nem akármiké lehetett! Aki hozta, csak nevetett: akármiké volt is, most serpenyő lesz belőle, amiben a tojásokat fogja az asszonyka sütögetni! Bronzban nem lehet – mondta a kovács, és elcserélte

egy már kész vasserpenyőre. Az ember boldogan vitte haza, hiszen sokkal több anyag volt a vasserpenyőben, mint az alig félkilós sisakban.

Készültek végre az ékszerek. Ahhoz elővett egy anyagba burkolt egész szerszámkészletet. Kigördítette, mint egy szőnyeget, és ott voltak az apró zsebekbe betűzve az apró fogók, miniatűr kalapácsok, poncolók, vésők, formanyomók és egyéb készségek. Az emberek bámulták! Mintha a törpéknek készült volna, és most ilyen óriás fogja használni – szinte el is vész hatalmas tenyerében egy ilyen apró szerszám. Az asszonyok kuncogtak. Az ékszereknél különösen kellett figyelni a megrendelő igényeire. A kovács egyben ötvös is volt, ilyenkor átszellemült arccal hajolt az apró fülbevalók vagy karperecek fölé. A motívumokat messze földön ismerték, de voltak olyan igények is, hogy ezt vagy azt errefelé másképp csinálják, s így hát az ember is idomult ahhoz, ahogy tőle itt kérték. Ügyes keze volt, tudta jobbra is kanyarítani vagy balra is pöndöríteni a vésett mintákat. Az övcsatok készítésénél azonban már formát használt, volt négy formája, két kicsi, egy közepes és egy nagyobb. Abba öntötte az ezüstöt vagy a bronzot. Szépek lettek, csillogók, elegánsak. Aztán egy-két hét is eltelt, mire továbbindult. Hosszú út állt még előtte, hogy őszre hazaérjen és a telet otthon töltse valahol messze keleten, a hegyek között. Az ottani hegyek öléből születnek a fémek. Arról a távoli vidékről szokott dúdolni magában az ember. Meg kellene tanulni az egyik dalt! (...)

(...) A hatalmas ménes úgy vágta-tott a lankás dombokra fel és le, ahogyan a felhők buknak át a hágók fe-

lett, szétterülve a túloldalon. A büszke Örvéd kedvét lelta a pazar látványban, és egy magaslatról figyelte, ahogy a lovak izmai megremegnek minden dobbantásra, a föld pedig úgy döng, mintha vihar közeledne. Jó lovak. Erősek is, szívósak is. Nagy keletjük van közel s távol Örvéd lovainak. Egyszer-másszor még Khíva vásárába is elvitt néhányat. Na, ott aztán világot látott! A bazárt, a medreszéket, a mecseteket. A színes kavalkádót, nyelvek, emberek sokaságát. Aztán hamar vizsztatért az északi pusztákra, de sohasem mulasztotta el, hogy hozzon egy kis vásárfiát: gyermekeinek kis késeket, feleségének ékszeret, meg egy külön kis zsákban különböző fűszereket: borsot, koriandert, szegfűszeget. Na, ez már tényleg fényűzés volt. Valami nagy alkalomra tartogatták, és a felesége néha rájárt, hogy az illatukat megszagolja.

Aztán a dombról észrevette, hogy az egyik ló megbotlik. Azonnal odavágtatott, és a ló törött lábát a kezébe vette. Megsimogatta, vizsgálta. Nem volt kitűnő ló, törött lábbal nem élhetett. A szájánál azonban különös, szokatlan habot vett észre, amibe véres nyák vegyült. Ez nem történhetett az esés hatására – gondolta. Mi lehet ez? Visszaterelte az állatokat a jurtákhoz, és elkezdte vizsgálni a szájukat. Egyik is, másik is véresen habzott. Megitatta őket, és gondterhelten ment be a jurtába. A tűz fölé feltett forralni egy üstöt, és szedett néhány füvet a mezőn beleválónak. A teát szürcsölve csak bámult a tűzbe. Aztán felpattant, és ismét megnézte az állatok pofáját. Nem javult. Talán abban bízott, hogy magától elmúlik? Odaszorította kedvenc lova nyakához a fejét, és könnyezni kezdett: te ugye nem betegszel meg? Aztán sebesen átnyargalt a szomszéd-sághoz tanácsért.

Mire másnap délután hazaért, már hét ló dőlt ki, pedig meghagyta: kíméljék őket, most egy ideig ne fusanak. A jurták közelében lehelték ki a lelküket. A juhok kevesen voltak, Örvéd nem tartotta sokra őket, ő a lovakat szerette. Ahogy leszállt a lóról, megnézte kedves hátságának pofáját, és azonnal kiverte a veríték. Amitől félt, bekövetkezett: az is vért nyáladzott. A szomszédban sem kapott jó híreket. Állítólag délről különös betegség terjed a jószág közt. Az állatok tüdejét támadhatja, és a belső sebektől aztán elhullanak. Egész méneseket irtott már ki ez a vész. Örvéd végignézte, ahogy néhány hét alatt az összes lova elpusztul. Eleinte még elkezdtek füstölni a húsukat, majd gödröt ásni, hogy mélyen a gödörben felhalmozzák a sok húst. De aztán már annyi dög volt, hogy lehetetlen volt feldarabolni és eltenni. Fa sem volt, bokor sem volt elég, hogy elégesse a sok állat maradványát. Aztán egy hatalmas gödröt kezdett ásni, de rájött, hogy gyorsabban hullanak az állatok, mint ahogy a gödör térfogata nő. Rátámaszkodott az ásóra és könnyezett. Ahogy körülnézett, látta, ahogy gazdagsága és büszkesége néhány hét alatt a semmibe foszlik.

Családja hiába kérdezgette tőle, mit tegyenek, mit tudnak segíteni, ő szótlanná, mogorvává lett. Aztán már csak az a pár tucat birka maradt. Abból egy család nem él meg. Nemzetségének más tagjai is hasonló sorsra jutottak, tőlük sem várható segítség. A karakalpak szomszéd-tól kaptak egy kis túró. Először azt tervezte, hogy felkerekednek, és a távoli, Amudarja vidéki városban valami munkát találnak, bérpásztorkodást, valamit. Aztán a koldusok jutottak eszébe, hogy azok sem véletlenül jártak így. Végül is úgy döntött, hogy

elindul a hasonló sorsra jutott más családfők útján a távoli kán udvarába, hátha kapnak valami feladatot: katonáskodást, őrzést, csikósmunkát. Bármit. Amikor elindult, felesége és gyermekei úgy búcsúztak tőle, hogy mindegyikük szívében az motoszka: sohasem látják viszont egymást. (...)

(...) Háborúra készültek. Kellett minden harci készség, szerszám, fegyver. Úgy tervezte, hogy két fiával indul majd útnak, szólt is nekik, hogy készülődjenek, bármikor megjöhet a hír, hogy menniük kell a gyülekezőhelyre. Az egyik fiú azt mondta, hogy alig van vas nyílhegyük, alig egy tucat, a csont nyílhegy meg sem az ellenség bőrpáncélját, sem láncpáncélját, de valószínűleg még a nemezpáncélját sem üti át, és túl könnyű is. – Igaz – mondta az apja –, kevés a nyílhegy. Készíts helyette néhányat kőből, és húzd be a vesszőnek való fába, kötözd át, az is jó lesz. Régen így is csináltak nyílhegyet a vesszőre. – Nemigen tetszett az ötlet a fiúknak, s bár az egyik megpróbálta, gyatrán sikeredett a mű. Nem ment nekik a kőel pattintása, sem a csiszolása, ráadásul igazán alkalmas éles követ sem találtak.

Aztán eszükbe jutott valami: az egyik közeli dombon apró halmocskák vannak, amiről azt mesélték, hogy a régen itt élt emberek sírjai. Szent hely volt valaha. Most azonban csak Martidombnak nevezték. Az apa átment a testvérehez, aki a közelben lakott, és megkérdezte, mit tud a sírokról. Kiderült, hogy azoknak a sírjai, akik őelőttük itt éltek, a burtaszoké. Tehát akiket az őseik legyőztek. Elégedetten ment haza az apa, és szólt a fiúknak, hogy másnap vegyenek magukhoz ásót, elkezdenek keresgélni, hátha ad az Isten nekik valami szerencsét.

Úgy is lett. Hajnalban indultak, és elkezdtek a kis sírhalmokat megásni. Először a nagyobbik fiú talált nyílhegyeket. Három vas nyílhegy volt, felujjongott, ahogy megtalálta. Aztán zablát és kengyelt is talált, és kiszáratva az apa is büszkén mutatott fel valamit: egy koponyát. Ahol a koponya, ott a kincs! Keresgéltek. Előkerült egy övcsat, a másik sírban meg tizenkét nyílhegy és egy ezüstrátétkkel ékesített lószerszám maradéka, az ezüstveretekből legalább két tucatot találtak. Azoknak az ötvösnél nagyon jó ára van. Beolvasztja őket. Na, ezekből annyi nyílveaszt cserberélünk magunknak, gondolta az apa, amennyi csak jólesik, és eltette a nagy zsákmányt. (...)

(...) Női dolog. Persze. Ezzel vigasztalják – gondolta – az aggódó apákat a szüléskor. De ahogy hallotta a zajokat, a kiáltásokat, és látta a ki-be szaladó öregasszonyokat, akik sűrögtek-forogtak, vizet hoztak, valamit kiöntöttek, máskor valamit kimosztak, és egy alkalommal valami füstölővel a ház körül járkált az egyikük, míg bent a többiek hadarva kántálni kezdtek valamit, egyre inkább kiverte a hideg veríték. A leendő apuka felnézett, majd lenézett, kezét tördelte, és a szomszédságból odaérkező barátját kérdezte: – Neked milyen volt az első gyereked születése? – Ez lesz életed legszebb napja – hangzott a válasz.

– Hát, bizony, a gyerek nagy kincs és nagy teher; ettől kezdve az ember élete már nem zsákutca: van folytatás, van út, persze feladat is – bőven – szólt át a másik barátja is a szomszédból. – A nemzetség folyójának vize már nem szivárog el a sivatagban, az erdő nem végtelen és kiúttalan többé. Mintha meglátnánk a fényt – a saját-

tunkat: óbennük is. Van, aki aggódjon érted, van, aki dolgozzon veled, van, aki gondoskodjon rólad öregkorodban. Nem vagy egyedül. Aztán ha kell, majd imádkozzon érted. Egyszóval az élet gyermek nélkül hiábavaló. De a szülés, na az, az valóban rettenetes. Egy apának se kívánom azokat a percekét – mesélte a szomszédja –, vagy is kívánom – helyesbítette magát –, de átélni igazán szörnyű. Úgyhogy természetes, hogy aggódsz. Hallottam valakiről, aki férfi létére úgy nyögött és sikoltozott, mintha szülne. Nálunk ez nem szokás – bízd hát Istenre magad, és imádkozz!

Nehezére esett figyelni barátja szavaira, mert odabent csönd lett. Mi történhet? – töprengett. Mi? Egy halk sóhaj. – Valami baj van? Ugye nem történik semmi velük? – kérdezte. – Nem – mondta a barátja. – Minden rendben lesz. – Sóhajtott. De nehéz a várakozás, és be se mehet, nem tud segíteni, nem tud semmit se, azt se, hogy mi is történik valójában. Mindenesetre már-már megfordult a fejében, hogy rögtön bemegy a házba és megkérdezi, mi van, de barátja rászólt: – Hagyd, nem mehetsz be – mindent elrontanál. Ráadásul olyan tisztátalanná válna körülötted minden, hogy én is elszaladnék. S talán rájuk is bajt hoznál. – Igen, tudom – mondta a férfi. – Tudom. De olyan nehéz.

Aztán felsírt egy kisgyerek odabentről, és az apuka arca felderült. Megvan. Igen. Meglett. Ahogy kijött egy asszony, azonnal odasietett hozzá: – Fiú, lány? Hogy vannak? Mikor láthatom őket? – Eljön az ideje – válaszolta a vénasszony –, fő, hogy egészségesek. Nagy szerencse. – Az asszonyt egy hónapig nem láthatja a férje, ez a szokás. Még csak be sem mehet hozzá. A gyereket azonban – de csak mivel fiú volt az istenadta

– kihozták neki másnap. Egy puha, fehér kendőben volt, ami beborította kis buksiját. Mi ez, öregasszony? – nevetett az apa. – Na gyere, fiacskám! – Megfogta a törékeny testet, és nézegette. Olyan mély melegség, boldogság öntötte el, amilyent még nem érzett. Mint amikor a világ nem idegen többé. Otthon vagyok benne, gondolta, most már én is apa lettem. Aztán ahogy a gyereket vizsgálta, arra gondolt: elég rémséges... De csak annyit mondott ki: – Milyen szép. – Aztán mégis kibökte: – Más gyereke is ilyen vöröses bőrű? – Igen – válaszolta az anyó. – Pont ilyen. – Jó, az jó. Ha ez normális, akkor az jó. A büszkeség és a gondoskodás, a szeretet és a világban otthonlét érzése kavargtak benne. – Na – mondta az anyó –, ha már a tiéd, hát mutasd fel! – Persze – válaszolta a férfi –, rögtön. – Csak a rítusok előtt még had ölelje meg és adjon egy csókot az arcocskájára – az első szülői csókot. Aztán ha nagyobb lesz, majd megtanítja embert ölni, fosztogatni is. (...)

(...) A gyerekek a patakparton játszottak. Ahogy az kissé elterült, és folyása méltóságosabbá vált, sima víztükör alakult ki, amely vagy tíz méter széles tavacsskát alkotott. Hosszában dobva a kavicsok akár tíz-tizenkét pattintással kacsáztak – persze csak ha ügyes kéz dobta őket. A nagyobbik tanítgatta a kicsit, akinek már-már sikerült három-négy ugrást előidéznie, és büszkén nézett bátyjára. – Na, ide figyelj! Látod a kezemet, alacsonyan indítva, vízszintesen, a követ kissé ferdén felfelé állva pördítve dobom el. – Igen, igen! – ujjongott az apróság. És lám, most vagy nyolcat kacsázott a lapos kavics a dobása után. Juhé! A víztükör azonban fodrozódni kez-

dett, és a halak hirtelen a mélybe úsztak. Elrejtöztek. A parton kurutytyoló békák is beugráltak a vízbe, és iszapfelhőcskét széteresztve ásták be magukat a rejtekhadó fövény mélyére. A gyerekek széttekintettek, de nem láttak semmit. Aztán a robaj egyre erősebb lett, és a nagyobbik vállon ragadta a kisebbet, ledöntötte a patak homokos, magas partjának menedékebe. – Lapulj le! Vigyázz!

Aztán feltűntek az állatok. Gyönyörű, csillogó hátú lovak vágtattak feléjük, egész felhőt kavarva patáikkal. Lehetek vagy százan. A hajtók kiáltásai messziről hallatszottak, de egyre közelebb értek. – Kik ezek? – kérdezte a csöppség. – Nem tudom. – A barna és tarka lovak sokasága a víz felé vette az irányt. – Takard be magad homokkal! – parancsolta ellentmondást nem tűrő hangon a nagyobb. És elkezdte a kisebb gyerekekre hányni a port a meredek rézsún. Amikor a kicsinek már csak az arcoskája látszott ki, önmagát is elkezdte betakarni, de addigra a lovak már a patakba gázoltak, ittak, nyerítettek, prűszköltek. A hajtók közül két marcona arcú, süveges vitéz lovagolt a ménes mellett. – Az elhajtott állatokat terelik haza az idegen harcosok – magyarázta a nagyobbik fiú suttogva. – Most nem szabad megszólalnod! – A lovasok közül az egyik észrevette, hogy valahonnan figyelik őket, és a talpnyomokat kezdte kutatni. Elővette iját, és felajzott egy vesszőt. Csillogó övdíszén úgy táncolt a napfény, mintha tükörrel ingerelné a bámuló gyerekek szemét. Pompás ruhájuk mellett a nyeregben nagy halom valami dudorodott, és ahogy pihenni kezdtek, máris előrajzottak a környékbeli legyek. Úgy döngtek a zsák körül, mint a méhek a kaptárnál. Rászálltak a zsák oldalára, majd ahogy a vitéz rájuk legyintett, ismét felszálltak és

veszett keringésbe kezdtek, el nem távolodva remélt zsákmányuk mellől.

Aztán a harcos visszahuppant nyergébe, oldalra lépdelt a lovával, és majdnem rálépett a homokba betemetkezett gyerekekre. Ahogy felnéztek rá, a nap előtt a sötét árnyékkép úgy táncolt, mint a lángnyelv, izmos lova nyergében felágaskodva. Ismeretlen nyelven szóltak egymáshoz, és a másik is elővette iját. Aztán a kicsi, ahogy a ló patája alig egyarasznyira dobbantott mellette, felsikított. A harcos hirtelen ránézett, épp a szemébe. Mint két béka az iszapban, úgy lapultak a homokba takarva. A harcos felajzott nyilát rászegezte a nagyobbikra, és farkasszemet nézett vele. A másodpercek úgy múltak el, mint a súlyos szívdobbanások. A gyermek nem sikított, nem sírt, csak nézett, nézett szembe az emberrel. A férfi még jobban megfeszítette iját, és felágaskodott a nyeregben. A lovak szürcsölve itták a patak vizét. Hirtelen mégis csönd szállta meg a patakpartot, és a kisebbik gyerek deréktájánál a homok átnedvesedett. A harcos felkacagott, és leengedte fegyverét. Kiáltott egy jót a társának, majd kiadták a parancsot az állatok továbbterelésére. Úgy vágtattak el, hogy közben a marcona ember még egy ideig figyelte az apróságokat, majd megszorította lova oldalát, és vágtattak tovább a lovakkal, kelet felé. A gyerekek még jó ideig beásva maradtak, és nem mertek szólni. Aztán a nagyobbik kiugrott, és megölelte testvérét, kihúzta rejtekéből. (...)

(...) Az állatokkal együtt, tehát meglehetősen lassan haladtak. Szinte minden lépésre, rántásra nyikordult egyet valamelyik szekér. Most már nem kellett az ellenség rablócsapatától tartaniuk, hiszen messze elhagyták

a fűtengert. Idegen vidékre értek. Már nem siettek. Bár volt itt is valami útnak nevezett keréknym, a fenyvesek felé közeledve egyre mélyebbek lettek az árkok, egyre sárosabbak a gödrök. Egyszer többször akadt meg a szekér és kellett leszállni a lóról, nekifeszülni – kiszabadítani a megrekedt járművet.

Az állatok is elfáradtak, az emberek is. Egyszer szótlanabbak lettek, egyszer többször néztek egymásra haraggal. Aztán már egy rossz mozdulat elég volt, és elcsattant egy-egy kiáltás. – Hagyd már! – ordította Szil apó. – Hagyták. Bár az elfojtott indulatok átadták helyüket a némaságnak, a feszültség úgy gyarapodott a szívekben, mint eső után a gombák a korhadat fatörzsön.

Esténként hevenyészett tábort vertek. A tűz mellett a másnapi feladatokat beszélték meg, és azt, hogyan gyógyítsák meg Bilka anyót. Őt mindenki szerette, és nagyon megsínylette az utazást. Szil apó a sátrában feküdt, töprengett. Néhány napra megálltak, hogy a továbbvezető utat megbeszéljék barátjukkal, aki elvezette, és most is kíséerte őket saját, északi hazájába.

Ez az állomás már különös, hatalmas fenyők tövében terült el egy sziklás partokkal körülvett kristálytisza tavacska partján. A gyerekek a soha nem látott méretű fákat bámulták és apró tobozokkal dobálózta. A felnőttek tanácskoztak. Körül kellett nézni, ajándékokat vinni a szomszédos helybeli család földbe vajt, gerendákkal ácsolt tetőszerkezetű, füstös szállására, hogy békés legyen az útjuk. Egy szürke csikót vittek, annak nagy érték van erre felé.

Bilka anyó csak nyöszörgött, és azt mondta, az ő szíve már akkor meghalt, amikor elhagyták a füves látóhatár végtelen és mosolygó orcáját. Nemsokára valóban elment. Követte

lelkét, hiszen az ott maradt a déli puszták viharos végtelenjében. Eltemették, és másnap továbbálltak. Az anyó sírját megjelölték az óriási fán, rávésték jelét: egy kört és a belőle kifutó három ágat. (...)

(...) A jurtában csend kuporgott, hosszan, hunyorogva, mintha egy lenne a gubbasztó alakok közül. A füstöt a kinti szél visszanyomta a nemezfalak közé. Lefelé néztek az emberek, az anya is, aki csecsemőjével bíbelődött, a fiú is, aki kését élezgette, az apa is, aki a tűzbe bámult. Mindenki feje a föld felé fordult, mintha csak az öreg föld titkos szándékát kémlelte volna a csecsemőöltöztetés, a késcsiszolás és a tűzbe nézés távcsövén át. Senki sem szólt.

– Menj át a szomszédba, a cseremiszekhez, és hozzád tőlük gabonát! – parancsolt rá serdülő fiára Karabaj.

– Nem megyek – válaszolta a fiú.

– Micsoda? Ellentmondasz apádnak? Büdös kölyök!

– Akkor sem megyek. A cseremiszek már megmondták: nem kell nekik több ló, se bárány, se juh. Nem tudják etetni, nem tudják mire használni. Nem adnak több gabonát. Ráadásul alig van már állatunk, elhullott a zöme. Mit adjunk?

– Nem adnak. Értem – mondta Karabaj.

– És apám... miért nem mész te magad? Talán jobban tudsz hatni a szívükre...

– Mert ha én megyek, és nem adnak, akkor előveszem a késemet és az íjamat, és elveszem erővel.

– Tudnak ők is löni. Késeik nekik is vannak. Megvédik magukat.

– Talán ha összefognánk Csügötejjéssel a Bajmaktól. Ők is éheznek. Náluk is pusztulnak a juhok, lovak.

– Imádkozzatok inkább, hogy múltjon el végre az aszály, és ismét nőjön a fű, hízzanak az állatok – szólt közbe az anya.

– Ki kérdezett, asszony? Ez a férfiak dolga, a baskírok nem könyörögnek Allahhoz ilyen csip-csup ügyben. Ha segíteni akar, úgyis látja, hogy éhezünk. S ha segíteni akar, akkor ad esőt is.

– Apám! Ha Csügötejjel megtámadjuk a cseremiszeket, előbb-utóbb ők is visszaadják a kölcsönt, és mindkettőnkél lesznek áldozatok.

– Na és? Kevesebb szájat kell majd etetni...

Kintről a kutyák ádáz csaholással szaladtak el a távolba, ami egyet jelentett: valaki közeleg a táborhoz. Karabaj magához vette iját, tegezét és tórét. Kilépett a jurtából, harcra készen. Aztán bent a fiú és anyja hallották, amint visszaparancsolja a kutyákat. Ez csak egyet jelenthet: ismerős közeleg, nem harci szándékkal. A fiú is kilépett a jurtából, fejébe húzva nemezsüvegét, magára rántva csizmáját. Egy szekér bukácsolt át a domb gerincén, a porló keréknyom vajatában mintha sínen haladt volna. A cseremisiz Lijeserla volt az. A szekéren zsákok. A fel-feltámadó szél a port kavargva felhőkké gyúrta és söpörte a jurta felé.

– Hé, szomszéd! – kiáltott Lijeserla. – Béke veled!

– Veled is, Lijeserla! Mi járatban?

– Hoztam egy kis gabonát.

– Megvagyunk nélküle, köszönjük.

– Apám! – rémült meg a fiú.

– Menj csak haza, Lijeserla, nincs itt semmi dolgod. És vidd vissza a gabonádat. Majd veszünk, ha szükségetek lesz az állatainkra.

– Ezt ajándékba hoztam, Karabaj – mosolygott Lijeserla, és Karabaj egy pillanatra csöndben nézte, ahogy a szekér megáll a farakás közelében.

– Hát, ha ajándékba, akkor gyere, szállj le! Gyere be a jurtába, Lijeserla!
– Jó.

Lepakolták a három zsákot, és egy apróbb zsákban északi gyógyteafüvek is akadtak, ami a portól való hörgésre kitűnő gyógymódot jelentett. Keveset beszélgettek odabent, Lijeserla hamar visszaindult a falujába. Aztán Karabaj odahívta a fiát, és csak annyit mondott neki:

– Látod, Allah félelmet ültetett a cseremiszek szívébe, hogy meg akarják előzni a bajt. Ezért hoztak gabonát. Hála legyen érte a magasságosnak!

(...)

(...) Ahogy olvadni kezdett a hó, és a száraz hideg átadta helyét a nedves rügyfakadásnak, a jurtán futótűzként terjedő penészfoltok jelentek meg. A párás reggeleken szinte látni lehetett, ahogy bekússzák a vajszerű felületet, mélyére hatolva aztán átütnek az anyag rétegein, és odabent fojtó, rossz szagot eresztenek ki. Nézték, ahogy az összehajtvá tárolt hatalmas takarók és a külső fedőrétegek száritani kített nemezszőnyegei lassanként megrohadnak. A nedvesség átterjedt a faszerkezetre, és egy este a tűz körül ülve hallották, hogy nagy recsegnélssel egyik-másik borda a tető fakörének közelében elreped, meghasad, és a jurta addigi katonás, szabályos kupolája megroppan. Felkapták a fejüket. Ránk szakad az ég! – gondolták a gyerekek, akik meg voltak győződve, hogy a kinti sötét, súlyos felhőkkel borított égbolt nyomta be a jurta tetejét. Aztán elkezdett zuhogni az eső, és meg sem állt hét egész napig. A jurtában itt-ott a megroppant tetőszerkezet mentén elkezdett halvány cseppekben, majd meg-megszakadó láncként becsordogálni a víz. Ördög

vigye ezt az időt! – mérgeződtek. Mikor süt már ki a nap? Nálunk, a füves pusztán ilyenkor már a pipacsok nyílnak ezerszám... De az eső nem állt el, s amikor kinyitotta ajtaját a nap, és ismét kibámult a felhők között, rájuk nézve újra a penész és a fojtó szag seregeit küldte. Mit tegyünk? – kérdezték maguktól. Mit tegyünk? A közelben lakók földbe vájt gödörházaikra gondolva szinte hányingert kaptak attól, hogy a földbe vájt kunyhókban kell lakniuk azoknak a szerencsétleneknek. Tavaly ősszel keltek csak útra, és most, tavasszal már rá kellett jönniük, mennyire más ez a vidék: a tél hosszabb, és bár egyáltalán nem sokkal hidegebb, sokkal több hó esik. Az állatok közül sokan nem bírták kikaparni patájukkal, lábukkal a hó alól a füveket, és úgy lesoványodtak, hogy le kellett őket vágni. A gazda próbálta ugyan helyettük hatalmas deszkákkal elsöpörni a havat, de a roppant tömegű hó csak esett, csak esett, és az állatoknak alig akadt valami élmük. Ilyen mély havat lenn, a füves pusztákon sohasem láttak. A gyerekek hóalagutakat vájtak bele, és kacagva játszottak, mígnem apjuk rájuk parancsolt, hogy gyűjtsenek ők is fület a hó alól; de ez a fű nem olyan volt, mint a régi otthonukban: a hó elnyomta és földdel vegyítve lehetett csak gyűjteni őket, az állatok undorral elfordultak tőle. Hát hova jöttünk mi? És minek? Az állataink harmada az úton, másik harmada a télen hullott el. A jurtánk beázik, elrohad. A levegő visszapréseli a füstöt a kupolába, és mindenki menekül otthonról. Kinek kellett ez az új világ? Inkább veszünk volna oda a rablók támadásaiban! Az is jobb lett volna, mint így, lassan elrohadni, elenyészni jószágainktól megfosztva, szegényen, hevenyészett, földfalú putrikat vájva a nedves talaj-

ba. Lassú halálra kényszerülve. Aztán kisütött a nap.

(...) Már jó ideje dühös volt. Verte a kutyáját, ordított a jószágokkal, és néha napokra elment „kerülni egyet” – az erdőbe. Vadászott. Az valahogy mindig megnyugtatta. Magához vett egy kis sót, egy tömlőnyi vizet, tűzgyújtó készségeit, fegyvereit, és néha nem is köszönt, csak bejelentette: „elmegyek néhány napra vadra”. Az asszony különös módon szótlan volt, pedig máskor megmondta, amit gondolt; most azonban csak tett-vett a kis, félig földbe mélyített, ácsolt faszerkezetű házikó körül. Nyáron mindig itt laktak, kijöttek ide a vadászterületük szívébe. A kutya is csak figyelt. Nagyokat csapott a baltájával, ahogy a fát vágta. Nagyobbakat, mint kellett volna. Láthatóvá akarta tenni, hogy rohadt egy kedve van. Az asszony elővett valami anyagot, és varrogatni kezdett lekuporodva, némán, a ház túloldalán. A férfi meg hevesen vágta a fát, és néha csettintett egyet a nyelvével. Aztán ahogy egy suhintásra a kettéhasított fa felcsapott, hát a homlokát érte a hasáb. Kiserkent a vére. Na, ez előntötte az agyát, indulata többé nem tudott medrében maradni, és sodort magával mindent. Szorongatta kezében a baltát, és átment a ház túlsó oldalára. Ráordított az asszonyra, hogy hozzon valamit, bekötni a sebét. Az azonnal eltűnt a házikóban. Törölgette a vérért. A kutya eliszkolgt egy környékbeli bokorba, onnan leste, hogy mi lesz. Eltel négy-öt perc, mire az asszony előjött. Addigra úgy felhergelte magát, hogy csak ráüvöltött: „Tőled talán már el is vérezhetnék!” És úgy képen kapta szegény párát, hogy elterült, és csúnyán bevverte a fejét a ház oldalába. Nem kelt fel. Csak nyöszörgött, amit

a férfi az első pánikszerű rémületében jó jelnek tartott: tehát él. „Elmegyek néhány napra” – mondta egy perc múlva. Felkapta fegyverét és elsietett. Az asszony még mindig feküdt.

Nem néhány nap telt el, hanem néhány hét. A vadászat hosszúra sikeredett, no meg nem is akaródzott neki visszatérni a házhoz. Önmagát vádolta-e, vagy még a haragja parázslott hamuszín kedve alatt, maga sem tudta. Csak ténfergett, megevett mindenféle madarat, amit lőtt magának, majd bekövetkezett a baj. A medve hajnalban kapta el, és nagyon összemarta, de valahogy sikerült belevetnie magát egy folyóba, és azon lesodródott, leúszott. A túlparton kitántorgott, és véres tagjait figyelte. Összekuporodva lerogyott és elaludt. Éjszaka vijjogásra és vadak csatájára ébredt, de alig nyitotta ki a szemét, a csillagok csak táncoltak a szeme előtt, és a hold karéja éles csőrként, fenyegetően körözött felette. Tébolyultan visszaaludt, és egy teljes napig tartó mély álomba merült. A hasa ébresztette, és a torka. Torka kiszáradt, a hasa az éhségtől sajgott. Odakúszott a folyóhoz és ivott. Néhány füvet tömött a szájába, aztán újra elterült. A vére már majdnem feketén csillogott a földön körülötte.

Amikor hazafelé támolygott, egyre csak arra gondolt, hogy milyen galád módon bánt el azzal a szerencsétlen asszonnal. Meg sem érdemli, hogy segítsen majd neki, bekötözze sebeit. Néha megállt, és eltöprengett, hazamenjen-e, vagy csak kuporodjon le, és hagyja magát átúsztatni az életből a túlsó partra. Aztán mégis mindig továbblépett. Amikor a dombocska fái között először megpillantotta a kunyhó füstjét, és megérezte illatát, már úgy érezte, hazaért. Mégis még egy órába telt, mire a házhoz ért. Az

asszony a kutya csaholására jött elő. Tétován, kezében egy tállal. Meglátta a sebekkel borított combját, vállát és karját, és rögtön odaszaladt hozzá. Megölelte oldalról és támogatni kezdte a kunyhó felé. Egyikük sem szólt. Nem tudtak mit mondani. A kutya a gazda kezét kezdte nyalogatni, ahogy az vonszolta magát az ajtó felé. Így üdvözölte. Aztán a férfi olyat tett, amit korábban még nem. Megállt és azt mondta: „Bocsáss meg!” A nő zokogni kezdett, de csak egy percre. Aztán ápolta férjét heteken át. Néhány hétbe is beletelt, mire ismét megszólaltak. (...)

(...) Hiába könyörgött, feleségét nem merte magával vinni az új Nap ünnepére. Messze volt, s nem merte másra bízni a jószágok felügyeletét sem. Aztán meg ki tudja, mi történik velük a hosszú úton, és amikor megérkeznek a kán szállására. Oda nemigen szoktak nőket vinni, csak az előkelők, akik egész kísérettel érkeznek. De ő csak egyszerű szabad pásztor, még csak nem is nemzetsége vezetője; ő csak a fiával megy a birkózóversenyre, szerencsét próbálni. Asszony oda csak ne jöjjön, még bajt is hozhat rá. Meg vele ugye törődni is kell, pedig a kumisz az átmulatott éjjelek komisz hangadója... Aztán meg mi lesz, ha veszít a versenyen?! Az asszonykám maradjon itthon, van elég teendője.

Amikor megkapta felesége unszólását, aztán hallgatag, lesütött szemű nézését, majd feddő pillantását, kezdett elbizonytalanodni, de az itthon maradó jószágok száma, a feladatok mennyisége meggyőzte: nem jöhet! Erre a felesége hirtelen újabb változáson ment át: kérésekkel állt elő. Gyöngyöket, új selyemanyagokat, női kést, tűt és díszeket akart. Ezzel majd

úgy fogja érezni – mesélte –, mintha ott lett volna ő is. Kedves volt ismét, gyengéd és segítőkész. Egy listát állított össze, fontossági sorrenddel, hogy az ünnepségen minden alkalommal jelen lévő gazdagokkal mit cseréljen prémekre, jószágokra, és ha árusok lesznek, tőlük majd miket vehet. Ráállt a dologra, pedig tudta, hogy nemigen engedhetnek meg maguknak ennyi fényűzést.

Ahogy az úton táborot vertek a bortakok területén egy folyóparton, elővette a listát, ahova a nő rajzokkal, ábráskákkal felrótt mindent, amire vágyik. Selyem – gondolta –, abból sok szépet lehet készíteni, brokát, finom déli vászon, hát persze. Elképzelte az ő drága asszonykáját ennyi szép kelmében, és összefacsarodott a szíve. Neki bizony sohasem lesz elég pénze, hogy ezeket a kívánalmakat teljesítse. Jaj, mit fog hozni az ünnepségről... s mi lesz, ha alig lesz valamire, s ha épp semmire sem pénze. A fia hallgatagon ült a tűz mellett. – Félsz, fiam? – Mitől? – A versenytől. – Félek. – Lesznek ott ügyes legények, az már szent igaz! – Bizonyára apám. – S te félsz a vereségtől? – Félek. S mi lehet az otthoni állatokkal? Ki tudja, talán már meg is kellene védeni őket. – Lehetséges. – Talán jobb lenne, fiam, ha ez évben kimaradnánk ebből a mulatságból. – Ahogy akarod, apám, tegyél belátásod szerint. – Fiam, ez a három bárány és két csikó otthonra is jól jönne, talán a bortakoktól is cserélhetnénk egy bárányt cérnára, tűre, aztán visszamehetnénk anyádhoz. – Meglehet, apám... (...)

(...) Messze még a hajnal, most igyunk, Dzsánbá! Igyunk, jó cimborám, ha már összehozott minket a jó sors! Itt a kumisz, koccintsunk! Tölt-

sük meg kedvünk kupáját is jókedvvel! Meséld el, mi történik felétek, a Szari-kopa-tavon túl? Ül le ide, a jobbjomra, s te, Gázli, hozz kumiszt, a friss, illatos nedűt, hadd kortyoljunk egy keveset drága barátommal! Mesélj, az állatok híznak, jól legelnek? Nincs szárazság, nincs dögvész, nincs rablóhad arrafelé? Na és mi járatban vagy erre? Ültesd ide a fiadat is melléd, hiszen szép szál legény lett, most már ő is igazi tartali férfi lesz, az bizonyos! Már nem lecseppenő édességért járkál a lányok jurtaja körül, igaz-e? Büszke lehetsz rá, jó Dzsánbá! S hogy van kitűnő feleséged, sudár termetű lányaid, és a csöpp fiú, akiről a múltkor meséltél, Urtak? Jaj, de nagy örömmel hallom, hogy mind egészségben, bőségben éltek, ez bizony manapság oly fontos, hogy erősödjünk, mert a kogunbekek jönnek, terjeszkednek, elveszik a jószágot és elhajtják a népet. S mi hova fussunk, a földművesekhez, északra? Hogy igásállattá tegyük lovainkat? Soha! Drága jó barátom, egyetlen Dzsánbám, nagyon örülök jöttödnek, igyunk, egykomám, ki tudja, mikor találkozunk újra! Emlékszel, ifjú korunkban a lovasversenyen milyen jókat mókáztunk? A gyerekkori lovamat még ma is megsiratom, ha eszembe jut, Csitriknél nem volt szebb mén! De a te lovad, Batak is kiváló jószág volt, hiszen a nagy versenyen fej fej mellett haladtunk egészen a Rujdag hegyig. Fiatalság, bolondság! Nem kellett volna lemaradnom a miatt a csillogó szemű lányka miatt, hogy csókot csenjek mézédese ajkáról, Dzsánbá, különben én nyerhettem volna meg a versenyt, nem te! Bár végül is nekem is jó sorsom lett, látod, a lábasjószág betölti a látóhatárt, bármerre vonulunk, elkerült a baj, az őseink mosolyogva gondolnak ránk. De az ellenség is sandít felénk, figyel, szimatol, ácsingózik!

Nemrég a Nim folyónál a Vajta család mind odalett, földjükön már a kogunbekek legeltetnek. Te is tudod, a kán nem engedte, hogy megtoroljuk, mert kiegyezett velük. Szóval itt vannak a nyakunkon, jól jön a jó barát manapság. Dzsánbá, meg sem ismernéd a lányomat, Szigitét! Tiszta anyja. Ő is kitűnő asszony lesz, erős, egészséges, kitartó, odaadó és nagyon szófogadó teremtés. Hiszen a fiad is ismeri, látom rajta, a nagy kizlarkenti vásárban minden évben összefutottak, s nem csodálkoznék, ha a kutyák azért ugatnának éjszaka a domb felé, mert a fiad ólálkodik a szálláshelyünk körül... Jaj, ne vedd zokon, Dzsánbá, nem komolyan mondom, tudod, milyen bolondos vénember lettem már, hiszen az első unokámat várom már fiam, Temir után! Meséld el, kérlek, van-e célja utazásodnak, mondod, hogy a kánhoz igyekszel, de mi okból? Hadd halljam! Feleségért? Talán bizony nem kánlányt akarsz a fiadnak? Jól érzem-e? Hogy nem? Szóval nem erről van szó. Pedig amilyen gazdag és erős legény lesz ebből a fiúból, Dzsánbá, kit szemeltél ki neki? Ki az a szerencsés, aki fiakat szül majd neki és nagyasszony lesz mellette? Hogy ne gondoljak mással? Miért ne? Hogy van itt is szép leány, ebben az aulban? Talán bizony nem Szigitét szemelted-e ki? Hát mégsem tévesztett célt élcelődésem nyila, s a fiad jár erre néhanapján... Egy nagy baj van, kedves egyetlen barátom, hogy Szigitét elígértem a nagy Balabájnak, a folyón túlra. Igaz, Szigite még nem válaszolt nekem, hogy menne-e világot látni a homokon túli legelőkre, de Balabáj nagyon magabiztos kérő volt, nézd ezt az orosz tört, ezt ő hagyta itt nekem. Most hogy sértsem őt meg? Jaj, de nehéz helyzetbe hozol, Szánbá, de megfájdítod a szívemet! Mit

veszel ki a takaródból? Beletekerve mi van? Hadd lám! Hiszen ez egy hosszú csövű puska, perzsa holmi, ha jól látom, hú, micsoda fegyver ez! S mihez kezdesz vele, barátom, csak nem fenyegetni akarsz, kényszeríteni? Haha! Hogy ezt nekem szánod, hogy a jegyesség öröme hoznád? Jaj, Dzsánbá, jaj, micsoda bajt hozol rám! Hogy adjam ki Balabáj útját? Mit mondjak neki? Csak nem adhatom neki vissza a tört?! Mondjam-e szégyenkezve: meggondoltam magam?! Hiszen az nem lenne tisztességes! Azt mondod, hogy kérjük ki Szigite véleményét is? De hát mit tudna ő erről? Mit tudna ehhez hozzászólni? Nos, rendben, a barátom kérését megfogadom: megkérdem őt. Gázli, hozd ide Szigitét, hadd vonjam kérdőre! De te, Dzsánbá, nagyon magabiztos vagy, látom a szemed csillogásán, hogy ezt a lánykérést nem az én jurtámban kezdtétek! Na, milyen világ az, ahol az apát már becsalogatják a verembe! Jaj, hova leszünk, ha már a lányok döntik el, hogy kikkel kötünk szalagot egymás lovára?! Ejh, Szigite, megjöttél-e? Ne süsd le a szemed, lányom, ne süsd le, hanem felelj meg apád kérdésére: Balabáj úrhoz vagy Dzsánbá fiához, Elidhez mennél-e, már ha neked kellene döntened apád helyett, úgy értem... De jól gondold meg ezt, mert bárkit kosarazzunk is ki, annak úgymond heves következménye lesz, lányom, s gyakran fognak felriadni a jószágok eztán, ha magunkra haragítjuk Balabáj fiait! Értem. Adjuk ki Balabáj útját. Nos, az nem megy csak úgy, hiszen már megállapodtunk. Harcot kell kezdeni, és akkor a háború miatt fel lehet bontani az eljegyzést. Úgy kell harcot kezdeni, hogy senki se tudja, miért kezdjük. Dzsánbá! A ti nemzetségetekből valaki elhajtja néhány lovunkat éjszaka, és Balabájék

földjén engeditek el. Mi aztán megtaláljuk őket másnap, és kész az ürügy a támadásra, amire most együtt készülünk. Megkérünk benneteket is, hogy a másik irányból támadjatok rá Balabájékra, és így meg tudjuk őket szorongatni. Ha nem bontják fel önszántukból a megállapodásunkat Szigite kezére, akkor megöljük őket. Mindet, hogy ne tudjanak bosszút állni. Jó lesz így? Rendben, akkor megállapodtunk. Áldásom rátok. (...)

(...) Jó nagydarab az a kokcsidáli barom – gondolta Vidákuppo –, de ahogy legyőztem a bizmekit és a legyőzhetetlennek hitt karajetiszuit, úgy fogom leteríteni ezt az óriást is. Van abban valami sorsszerű, amikor az apró, leleményes legyőzi a hatalmas, elbizakodott állatot. Ilyenekről szólnak a nagy énekek is! S ha megnyerem ezt a bajnokságot, akkor a Tobol-vidék legnagyobb birkózója leszek, népem büszkesége, és elvehetem feleségül bármelyik lányt, talán még a lehetetlennek tűnő álom is teljesül, s Fortuk kán egyik lánya, Szivleki hozzám jön! – gondolkodott, és e szikrával tekintében a földről port vett fel, dörzsölte ujjai között, beleköpött a tenyerébe és felnézett az égre. Hajrá!

Ahogy nekiveselkedtek, a kokcsidáli megragadta a csuklóját, és elropantotta. Úgy fityegett, mint egy letört ág, amit csak a faháncs tart, de a levelek még épnek látszanak. Nem érzett fájdalmat, nekiveselkedett, és nyomta a kokcsidáli derekát, a lépénél, ahogy bírta. A kokcsidáli felszisszent, s Vidákuppo ettől újult erőre kapott. Alig érezte, ahogy csuklójában veszettül lüktet a vér, és egyre nagyobbra dagad. Felemelte az óriást a levegőbe, és érezte, ahogy a közönség elhallgat. A döbbszent csendben a kokcsidáli úgy

vergődött, mint egy páncéljánál fogva felemelt bogár. – Roppantsd ketté! – kiabálta valaki a közönségből, és újra kitört a hangzavar. Aztán hirtelen a kokcsidáli combjával elkapta a nyakát, és úgy összeszorította, hogy el kellett engednie a szorításból. Az óriásnak se kellett több, ahogy földet ért a lába, megfogta Vidákuppot a nyakánál fogva, és átrepítette a válla fölött.

A közönség oszlani kezdett, és Vidákuppo teste ott hevert élettelenül a porban. A hatalmas bajnok égre emelt szemmel és kezekkel hálálkodott, míg a közönség körberajongta. Elvonultak. Sok lány szemérmes pillantásokkal kacsintott felé, de Szivleki a tömegeből kifurakodva Vidákuppo testéhez ment, és nézte, ahogy kitört nyakkal, valószínűtlen pózban, mint valami madárkövület, merev tekintettel néz. Egyik szeme tele volt sárral, és orrából vér serkent ki. Lekuporodott hozzá. Ekkor lépett oda Vidákuppo bátyja, és megérintette a lány kezét: – Hagyd! – mondta, és felkarolta a testet a földről. – Legyél nagyon boldog, Szivleki! Ő is ezt akarná. (...)

(...) Ástak. Hatalmas földterület elején tartott még a család, apa és fiai mind szóltanul haladtak. Aztán a trágyát is be kell hordani, szétteríteni, beforgatni, boronálni. Egyszer csak az egyik gyerek, Encse, lehajolt valamiért. Felvette, törölgette, ruhájába dörzsölte, majd megköpdöste és tovább tisztogatta. – Mi az, fiam? – Apám, ide nézz! Ez valami régi aranytárgy lehet! – Mutasd! Igen, gyertek ide, fiaim! Ezt nézzétek, Encse mit talált! – Egy áttört veret volt, vastag aranytárgy, ami most hirtelen a földből újjászületett, csillogott a napfényben. – Hú! Na, ez aztán értékes holmi! – Az apa zsebre tette. – Megpróbáljuk

becserélni majd, és a szomszédos földet, amit sánta szomszédunk úgyszem tud művelni, a falu színe előtt a magunkéhoz csatoljuk. Ő is jól jár, kevesebbet dolgozik, és az aranyat be tudja olvasztatni kis csecsebecséknek a távoli ötvösnél, a fülbevalót, gyűrűt pedig jószágra cserélheti, ha akarja. Mi pedig így több földön gazdálkodhatunk. Amit így megszerzünk, az pedig majd a tiéd lesz, Encse, valamikor. Hiszen te találtad. – A többiek bólogattak. Encse megkérdezte, hogy miért nem ők vesznek belőle jószágot? – Nézd, fiam, a föld a mi életünk. Mintha testünk folytatása volna. Néha gyengélkedik, akárcsak mi. Néha erősen és büszkén ontja terményeit, gyarapszik, akárcsak a családunk. Ősidők óta műveljük ezt a földet, és remélem, hogy unokáitok unokái is ebből élnek majd. Büszkén, békében. A föld az az érték, ami értelmet ad a létünknek. Csak aki nem teheti meg, hogy földje legyen, vagy nem tudja megművelni, az tartja a vagyonát állatokban. Az állatok egyik napról a másikra elhullhatnak. Rablók elterelhetik őket. De a mi földünk itt marad, és mi az erdei bujkálásból is visszajöhetünk, megművelhetjük. Elvehetik a hasznát, de az csak olyan, mintha a rabló az állatodnak csak a szőrét és a tejét venné el. Értitek már? A kincs valóban a földben van, akárcsak ez az arany csecsebecse, de máshogyan. A föld és a gazdája: egy. S ahogyan a családunk gyarapszik, úgy kell kiterjesztenünk földünk határait. (...)

(...) A lemenő nap arany sugarai villózva törtek át az őszi lombokon. A fák alatt főzte egy nő a család vacsoráját. Szótlanul, jól begyakorolt mozdulatokkal tette a dolgát. A hatalmas cserépbográcsban rotyogott

a sok zöldség: sárgarépa, káposzta, csicsóka. A fakanállal néha megízlelte, és ha szükség volt rá, tépett némi illatos füvet – ebből is, abból is. Így lesz ízletes. Aztán hirtelen meglódult a szél, és a közeli diófáról néhány levelet épp a bográcsba fújta. Jó pár közülük elmerült a rotyogó lében, mások a felszínen hajókáztak. Azonnal elkezdte kikotorni a fakanállal, de azok közül, amelyek elmerültek, néhányat csak nagy üggyel-bajjal talált meg. Percekig kotorászott a lében. Úgy tudta, hogy a diófa levele olyan, hogy kiöli maga alatt még a füvet is. Mérgező. Most hát mi legyen a vacsorával? Tűnődött. Hazajönnek a férfiak, a férje, fiai, és éhesek lesznek. Nem tud újat főzni már, hiszen alkonyodik. A szomszédban is főztek az asszonyok, odament hát a kerítéshez. Átszólt az egyikhez, hogy mit tegyen. – Öntsd ki, ne kockáztasd meg, hogy bajuk essen! – Odament a másikhoz is. – Nem nagy dolog pár levél, ne is említسد, észre sem veszik! – Hát most mitévő legyen? A férfiak épp betopantak. – Hű, de jó illata van! Farkaséhesek vagyunk! – Leültek, és várták az ételt. Az asszony remegő kézzel szedett nekik, és magának is. Befalták mind. Aztán éjszaka zaklatottan forgólódott, várta a hatást. A legkisebb fia kezdett el először nyöszörögni. Kitá-molygott a helyéről és hányt. Aztán ő is, és a többiek is érezték gyomrukban a csikarást. A kislány ordított fájdalom-ban, és vér kezdett csorogni a száján. Férje nem kelt fel. Megrázta: ébredj, apjuk! Ő, aki a legtöbbet ette, már kihűlt testtel feküdt. Mozdulatlan. Most hirtelen felriadt az asszony. Verítéktől csatakosan. Reszketett. Jaj, Istenem, hiszen csak rémálom volt! Esküszöm, többé nem teszek ilyet, kiöntöm az egészet, és főzök újat. A család a közelben édesdeden aludt, nem is

sejtették riadalmának okát. Odakint a hűvös szélben a levelek reggelre sorra leperogtek. (...)

(...) Fülében dobogott a szíve. Oldalán szablya, a kezében íj. Kiratnak szólították, ezt társaitól kapta; otthon meg: Mugaldinnak. Arról álmódott az éjjel, hogy ma Hős Kirat lesz belőle! Várta ezt a napot, de egyben rettegett is tőle. Tétovázott a lova, meg-megrezzent. Társai is lovukat zabolázták. A feszültség rájuk is átragadt. Jobbra nézett: száz társa tette ugyanazt – figyelt. Rezzenéstelen remegtek. Nagy nap ez a mai. Balra nézett: száz másik társa szintén feszülten várt. Az egyik megcsókolta az íját, és felnézett a napra. Kedves, bárányfelhőkkel tarkított ég borult rájuk a lombok közt. Egy nyúl rohant át a közeli mezőn. Mielőtt eltűnt egy lyukban, az egyik fiú játékból célba vette. Ne lőj! Persze hogy nem, nevetett. Erőltetett nevetés volt, de a többiek figyelmét is kissé elterelte az izgalomról. Mehetünk? Még nem.

Megérkezett a vezér hírvivője. Az ellenség már a ligetes térségben figyel. A harc éppen elkezdődik. A távolból mintha zúgó, morajló hang kúszna feljük: valami hörgő sárkány. A bokrok között észrevétlennek kell maradniuk, hogy amikor majd kiadják a parancsot, váratlanul rohamozhassanak. Nemcsak fiatalokból állt a sereg, de ez a hadosztály valahogy mégis telis-tele volt első harccsal. A csata ízet még nem ismerték, a sós veríték és vér ízet, a roppanó inak hangját, a halálhörgést és a lovak eszeveszett futásának dobogását, nyerítések sikolyát. Ez lesz a nagy nap! Az újoncok bevetése, igazi, nagy küzdelemben. Ahol nevet lehet szerezni. A vezér hírvivője ellovagolt, ha

legközelebb jön, az a rohamra hívó parancs lesz.

Vezetőjük egy hatalmas, szakállas ember volt, száz csatát megjárt, tapasztalt harcos. Bízta benne, istenítették, tegnap a tűz körül szájátva hallgatták. Suttogtak hőstetteiről. Kirat hazagondolt: az otthoniak most lélegzet-visszafojtva, szótlánul vágják a fát, hangtalanul teszik a dolgukat, rettegnék és remélnek. Aztán jött a parancs, és a seregrész nekilódult a bozótos-erdős terepre. Egy kis domb mögül előbukkanva egyszer csak ott vágattak az ellenség arcvonalanak. Már harcban álltak a derék-haddal, a kézitusa zaja hirtelen ütötte meg fülüket. A kavarodásban alig lehetett felismerni, ki kivel van. Vágtattak, és a parancsnokuk egy nagy ívet írt le a lovával előttük, úgy vezette az ellenség hátába őket. Lőjtek! Most lőjtek! Nyílzáport zúdítottak az ellenség újabb és újabb hadosztályaira. Azok úgy hulltak el, mint a szélben hajló fűszálak, ahogy a hosszú, lassan szálló hullámokban leterítik őket. Hajrá! Most csapjunk le rájuk!

Aztán jött egy pillanat, amikor a parancsnok hirtelen lefordult a lováról. A sereg megtorpant, mégis robbogtak tovább, és lenéztek vezetőjükre. Egy nyílhegy a torkát fúrta át. Sorra pattantak át bőrpáncéljaik. Hangtalan. Mint amikor az első esőcseppek verik fel a port zápor idején, a sereget az oldalról kapott nyílzápor tizedelte. A lovak ágaskodtak, eldőltek, és a sereg egyre ritkásabb sorokban tört az ellenség hátába. Kirat még vágatott, rálapulva lova nyakára. Egy nyílvesző hirtelen átütötte mellkasát, és ő is lefordult. A lova kiugrott alóla, aztán megállt, és vagy tíz lépésre tőle mélán visszanezített. Kirat a földön feküdt. Nem bírt felállni, bugyogó vérét próbálta visszafogni tenyerével. A csa-

ta zaja elhalkult, lova visszabaktatott a forgatagban hozzá, és nyalogatni, szimatolni kezdte az arcát. – Fuss! – dűnnyögte lovának. – Vidd haza a hírt: most meghalok. – Nem tudni, hogy a csatát ki nyerte. (...)

(...) – Fiam, most életed folyója új szakaszba ér: a hegyi vágatás és útkeresés után a gyarapodásba, szigeteket építésébe. Nagy dombokat rak majd, szétterül, megnyugszik. – Ezzel vezette be apja azt, hogy feleséget megy keresni számára. – Hadd menjek veled, édesapám, hadd lássam, ki lesz majd az arám! – Hát, ha így akarod, gyere, fiam, nem szégyellek én téged, sőt, ha egy apa a fiára valamiért büszke lehet, hát lásd, én büszke vagyok rád: szép szál siheder voltál, s mostanra délceg ifjúvá serdültél. Csak azt a zavart röhögésedet hagyj itthon, a férfiak világában kinézik ezt, ugye tudod? – Hát persze, komoly lezsek és férfias! – Akkor hát: gyere!

Ajándékokkal felpakolva indultak útnak. – Miért is nem kerítettem neked egy helyre menyecskét előkészítve már gyerekkorod óta?! Ja, persze, hiszen akkor még feleennyi jószágunk volt, s most, a bőségben sokkal jobb asszonyt hozhatunk haza. Erős, tekintélyes családdal nőülhetünk, szövetésünk tovább erősíti majd családunk. Ezt értsd meg, fiam. A nőknél három dolog fontos: dolgoz legyen, termékeny, és jó családból való. A többit már te adod hozzá, abból, ami vagy. Ha szereted és bölcsen uralod, nagyasszonnyá növekedik, akinek árnyékában sok generáció érzi biztonságban magát. De ha elhanyagolod, pörölsz vele, bántod folyvást és erőszakkal tartod, akkor elsovad, mint a köves talajon a növény. Tudd tehát, hogy mi a hozott adottság, és mi az, amit

már együtt termeltek magatoknak: a hitvesi kapocs nem magától jön, azt meg kell veritékes munkával teremteni! – Igen, apám.

Ahogy megérkeztek az egyik lehetséges menyasszony családjához, a fiú észrevett egy lányt, aki hatalmas macskaszemével rávillantott, és ő mindjárt lépést tévesztett a lovával. Aztán leugrott a nyeregből, és megszólította. – Idevalósi vagy? – De a lány elszaladt. Apjával leültek a házigazda otthonában. Komoly párbeszéd folyt a családkról, az elmúlt évek eseményeiről, a kapcsolódásokról és múltbéli súrlódásokról. Néha az apák felnevettek, de a fiú alig tudta követni a sok nevet és eseményt. Félszavakból ő bizony nem értette meg az idősek beszédét. A helyiség sarkában kucorogtak a lányok. Néha halkán nevetgéltek, de csak úgy visszahúzódva, hogy ne zavarják a férfiakat. A fiú észrevette a macskaszemű lányt. Szemük össze-összetévedt. Egyszer csak a fiú felállt, és közölte: Ott, azt a lányt szeretném feleségnek! – Megfagyott a levegő. Apja sem szólt, a házigazda sem, csak lesütötték a szemüket. Aztán a házigazda felnevetett: – Hát, vidd, ha akarod, az a szolgálólány két éve van itt nálunk, északról hozták, komiföldről. Ha kell, a tiéd, de feleségnek nem való, azt mondhatom. – Apja rosszállóan nézett a fiúra, aki megszégyenülten kuporodott vissza a helyére. Elkapta tekintetét, és többet nem látta a lányt. (...)

(...) Most igyál, bajtárs! Most igyál, most van rá jó lehetőség, nagy alkalom! A tábor a dicsőségről ziháltan, kurjongatva zeng. Az elrabolt lányok egy csoportja az új sorsát egyengeti, és kacéran válogatnak elrablóiik között, mások szótlánul gubbasztva,

a földön kuporognak. Néhányuk pedig jajveszékel, zokog, a földet kaparja. Bekenik arcukat sárral, hajukat korommal, körmük alatt vér serken, ahogy bőrüket tépik. Elcsúfítják magukat, de a kacér nép feledtet mindent. Ők tudják csak: új nap, új lehetőség. A sátrak között tántorgó vitézek pásztáznak, a tábortüzek fényénél innen is, onnan is dalok hullámai érkeznek, összegabalyodnak.

Most igyál, bajtárs! A győzelemlere! Hős vezérünkre! Hú katonáinkra! Elhunyt bajtársainkra! Igyunk újra: a szerzett kincsekre, a dús keblű leányokra! Akiket Kercs piacán jó áron eladhatunk! A jó lovakra! Éles, kicsorbíthatatlan pengéinkre! Igyunk az otthoniakra! Most pedig, mondja a fővezér, igyunk az őseinkre – akik nélkül mi sem lehetnénk itt! Néhányan már összeestek a sok kumisztól, igyunk hát a kítartókra! Igyunk a jó kumiszra! Ébren vagy? Ne aludj! Igyunk most rád, aki megmentettél attól a rettenetes, tagbaszakadt, őrzöngő szekercéstől!

Bágyadtan lerogyott egy cölöp tövébe. Az egyik ló fara alig egyölnyire volt tőle. Felemelte farkát, és néhány lócitromot nyomott oda mellé. A hűvös éjszakában gőzölgött ernyedten maga mellé ejtett kézfejénél gőzölgött. – Itt vagy hát? Igyál erre a vékony derekú, gömbölyű farocskájú vörösesszőkére! – Nem iszom. – Mi, hogy nem iszol? A kutya mindenedet, ezt viszem mindjárt el magammal a bokrok közé, itt a kupa, igyál! – Nem iszom, fáradt vagyok. – Na ide figyelj, kurafi! – Barátja összeölelkezett két másik társával, és a kupát odatolták az arca elé. – Itt van, ni! – Kedvetlenül nyúlt utána. Elrántották. Röhögtek. – Nem vagy-e szomjas? – Feltápáskodott és elfordult. Lehajolt, hogy hányjon egyet, de a többiek hátulról megragadták. Mind nevettek.

Odanyújtották megint a kupát, közben összekapaszkodva huhogtak, egyre gyorsabban. – Jó, megiszom, adjátok! – Elkapták megint, és nevettek. Foguk a tűz fényénél villogó sorokat alkotott szemük fehérjének hatalmas, tágra nyílt holdkaréjai alatt. Megint összeölelkezve közeledtek hozzá, hosszú léptekkel. Odanyújtották a kupát: – Na, igyál, te! – Nyúlt érte, de ismét elrántották. Ezt már ő sem tűrhette, utánalépett hirtelen, de elvágódott. A többiek a kumiszt a fejére öntötték: – Nyald fel a földről, te kis malacka! – Nem vagyok malac! – De, malac vagy, ivás nélkül is összeestél! – Hogyisne! – Előrántotta a kését. A többiek is. – Jössz, jössz? Te, mamlasz! – Mit mondtál? – és belepróbálta vágni az egyikbe. Az félreugrott, és akkorát rúgott a hátsójába, hogy menten elesett, bele valami zsíros, nyálkás, langyos anyagba. Az arca teljesen összekezdött. Hisz ez szar! Ez volt utolsó éber gondolata, aztán elaludt. Másnap arra ébredt, hogy ugyanabban a pozícióban fekszik, félig egy kupac undorító hányásban, ami már rászáradt a hajára is. Nem szar volt. Ez a jó hír – gondolta, és elvigyorodott. – Adjatok kumiszt! (...)

(...) Kerítsd el balról! Hé, hé! Ti előremenjete, fékezni, vezetni a gulyát! A kutyák is értették az utasítást, az emberek is. Hétszáznyolcvan marhát hajtani nem kis feladat. A végtelen pusztában még hatalmas út állt előttük, és hajnalban indultak, hogy a napközbeni hőség ne fárasza túl a jószágot, és délidőben tudjanak legelni, kérődzni. A hatalmas testek, mint a halraj, meg-megiramodtak a vezérálat minden mozdulatát lesve. Ki vezet titeket, az a barom vagy én? Na, ide figyeljete, a kutya mindeneteket! A te-

relőkutyákat vad csaholásra készítette, és várta, hogy az állatok az irányt korigálják. Közben két társa balról került, a másik kettő pedig előrement. A kutyák vad ugatásba fogtak, és egy perc alatt a náluk százszor nagyobb jószágok sokasága hirtelen irányt váltott. Na, és most előre! Meglepte, hogy a kutyák most mintha máshová figyelnének. Mi az, Csutka? Mi az, Málé? Hova füleltek? A fűben farkasok húzódtak meg, valószínűleg egyszerűen a gulya terelési útjában pihentek. Eddig talán azt remélték, hogy tartják az előző irányt. Most felriasztották őket. A farkasok már megiramodtak volna, mikor az egyik terelőkutya valamelyik farkaskölyökhöz olyan közel került, hogy az nyüszíteni kezdett, ez pedig elkapta a nyakát. Csak úgy, ösztönösen. A farkasok megfordultak, és mint a nyílzápor, zúdultak a kutyára. Az pedig villámgyorsan elengedve zsákmányát védekezni kezdett. Jobbra is, balra is harapott, de az egyik farkas a hátára ugorva leterítette. A többi terelőkutya a gulyát is nézte, a gulyást is, de legalább annyira a társukat. A gulyás szeme sarkából odanézett, és lódított egyet a lován. A kutyák csak erre a pillanatra vártak, és rárohantak a farkasokra. Vad csaholás, vonyítás és vicsorgás. Fogak csattogása. Véres tagok vonszolása, vergődés, harapás. Mire a gulyás odaért, az első terelője már a porban hevert, összemarva. Csak nyöszörgött, szuszogott. A többi elűzte a farkasokat, egyikük a foga közt vitte a kölyköt, amin a perpatvar kitört. Na, most már vége. Vissza a gulyához! A vérben fekvő kutya nem bírta feltápáskodni. Pedig a gulya már a látóhatár felé robog, döng alattuk a föld. Futás utánuk! A férfi leszáll a lováról, felveszi a nyeregbe a loncsos szőrű, szétharapdált jószágot; úgy viszi, óvva, simogatva. Ne félj, Málé,

nem hagyunk el, jó barát! És mennek a gulya után. (...)

(...) Kell lennie, ott biztosan kell lennie víznek! Ott, azon a távoli, ember nem járta helyen mindig volt. A porló földből kis felhőket kapált fel lova patája, miközben gyors ügetésben közeledett a látóhatáron feltűnő ligetes térség felé. A fű sárgállott, és néha egy hatalmas, hízott légy csatlakozott a lovashoz, zümmögve repkedett arca körül. Megpihent néha a vállán, szakállán, majd el-elmaradt, de visszatért. Vagy az már egy másik hízott légy? Elhessegette mindig, de nem tágitott. Bosszantotta. Gyorsabb ütembe sarkallta lovát, de a légy most már harmadmagával szállta meg. Mindegy, csak egy a fontos: a víz.

A jószágot hátrahagyta testvéreivel; őt küldték kikélni ezt a távoli helyet. Vízet kell találnia, anélkül ne is jöjjön vissza. Bárhol, bárhogy. Ha kell, ásson kutat, szurdokot. Mindegy. Víz nélkül az összes jószág odavész. És velük az emberek is. Már három helyet kipróbált, megnézte őket, az egyikben volt is némi pocsolya, de víz, itató sehol. Ez a rohadt szárazság már hónapok óta tart. A végtelen füves pusztá porló sivataggá válik, a nagy ritkán kinövő fák zöme is kiszáradt. Évekig fogják göcsörtös ujjjaikkal az égre írni ennek az aszályos nyárnak a történetét. Mert egyre valószínűbb: mind megdöglünk, elhullunk, mint a marháink. Eriggy, keress vizet, bármilyen áron! Így küldték el. Először csak ügetett, majd vágatott. Már három napja jár vízért, ez az utolsó reménye. A ló sem bírja akármeddig, visszavett hát a tempóból. Erre jön ez a rohadt légy! De sebaj, ott az a facsoport, ott valaha nem is kevés víz volt, ha valahol, ott biztosan ráakad! Nyolc tömlő szárazan

kongott lova farán, a nyereghez kötve. Abban várják tőle társai a felüdülést. Az életet.

Megérkezett. A fák – mintha ősz lenne – sárga lombbal bólogattak a porló szellőben. Zizegett levelük, mintha azt dünnyögnék: vizet, vizet! Leszállt a lóról, és a kis mélyedéshez szaladt. Száraz volt, mint a tűz fölé akasztott ruha, töredezett és kemény. Elkezdte ütni ököllel a földet. Ő sem ivott már vagy két napja, a szája cserepes volt, és a bőre kicserzett. A legyek ismét beérték, voltak már vagy ötvenen. Ráültek, felrebbentek, de már nem tudta elhessegetni őket. Feküdt, mint egy kidöntött fa, ami várja a rönkölést és a szállítást. A nap a száradó levelek között arcába tűzött, és egy szöcske ugrott a hajába, majd rögtön tovább. Lova fújtatott, lihegett, gazdáját leste. Most meghalunk, barátom, nyöszörögte, és hátára fordult a földön heverve. Kezeit leengedte, és arra gondolt, hogy már se ereje, se több ötlete nincs: a víz elpuccolt eből a világból, ami immár szétporlik, elenyészik a levegőben, mint a füst. Már úgyis késő... Egy fehér vászonba burkolózott alak állt meg felette. Víz hoz? Vagy már a halál hírnöke? Bölcs vándor vagy céltudatos zarándok? Becsukta a szemét: mindegy. (...)

(...) – Megtanulod, meglásd! – Hát persze, apám, csak mutasd meg! – Nézd, fiam, az íjászat nem játék, mégis csupa kihívás és öröm. Ott a cél, most csak az a fatuskó – rendben? – Rendben. – Most nézz az íj közepére, ahova a vesszőt fekteted, ajzzad fel a pofacsontodig, aztán pedig a nyíl hegyét és a célt nézzed. Erősen, biztosan fogd! Figyelni kell a szélre, a kezedre, és ha a cél fut, persze a célra leginkább. Az agyaddal nem tudod ki-

okoskodni mindezt, tehát egyszerűen érezned kell! Ezért ha ezerszer találsz mellé a mozgó célpontnak, akkor is újra és újra kell kezdened! Majd feldobok neked szalmamadarat, és azt is lelőheted. Most maradjunk a felállított tuskónál. Érted, fiam? Meg fogod tanulni. – Értem, de a kezem remeg. A cél távol van, a nyílvevő pedig hiába mutat rá, mégsem találtam el. Hogy lehet ez? – Nem figyeltél a távolságra, a nyílvevő ívére és arra, hogy fúj-e szél. Próbáld újra. Visszajövök nemsoká. – Jól van? Jól. Meg tudom csinálni, megígérem. – Rendben van, fiam. Amikor kölyök voltam, egyszer apám kezét találtam el, amikor feldobta a szalmamadarat. Elkapta, de vérzett neki, kegyetlenül. Nem szidott meg, másnap újra dobálta. Hát én sem foglak megszidni addig, amíg látom, hogy igyekszel és komolyan veszed a dolgot. Az íj olyan, mint az életed: néha sikerül, néha nem. Néha büszkén hordozod, felajzod, máskor pedig ernyedten lóg a kezekben – és egyszer majd eltörik, hogy veled sírba fektessék. Hogy lenne belőled igazi vadász, ha ezt nem tanulnád meg? Hogy járnád a tajgát velem, hogy megtanuld, melyik a coboly nyoma, melyik a nyércé? Hogy tartanád el és védenéd meg a családod? Tanulj, fiacskám, nem vagy már csecsemő, a derekamig érsz, nem várhatunk tovább! Rendben lesz? – Rendben. – Tudom. – Nagyon fogok igyekezni. – Tudom, fiam, tudom – hadd csókoljam meg a kobakod, drága életem! (...)

(...) Ahogy feltűntek a falu házai, valami különös érzés szállta meg. Évek óta járt haza ugyanígy, de ilyen még nem érzett. Az égen súlyos, szürke felhők gyűltek, és a látóhatárról alóluk kibukott a nap. Mézes fénybe

borította a falakat és a tetőket. Füst szaga csapta meg az orrát, meg a vacsora illata. A hangok, melyek halkan elkóborolva jutottak el foszlányokban hozzá, ismerősek, de érthetetlenek voltak. És az az érzés öntötte el, hogy asszonya otthon őt is valami jó vacsorával várja, karján kislányukkal és szoknyájába kapaszkodva csöpp fiukkal. A világ ennyi. Munka, család, ismerős táj – Isten is ilyennek kívánja, hát ő is. Fogta a kapáját, lerakta, és az út menti virágokból nagy csokrot szedett. Leült az árokszélre, és elkezdte fonni: vegyesen a sárgákat, kékeket, lilákat, és jó erős koszorút font belőle. Aztán továbbindult, kapáján vidáman fityegett az új dísz. A kerítésnél megállt, levette a kapáról a koszorút, és a kapát beállította az eresz alá. Ahogy betoppant a házba, hangosan köszöntötték az otthoniak. Erre szóltanul odalépett a feleségéhez, elővette háta mögül a virágos díszet, és az asszony fejére tette: – Itt van a mi királynénk, a családunk szíve és melege, drága jó anyátok! Megkoronázom ezzel a virággal, a természet legszebb gyöngyeivel és aranyával. – Azzal megölelte a megdöbbenet asszonyt. Álltak, és a gyerekek látták, hogy az Isten tekintete megpihen rajtuk, és e kép átömlik az öröklétbe. A nő behunyta szemét, és egy könnycsepp gördült le az arcán. De mosolygott, és amikor kinyitotta újra a szemét, rámosolygott tágra nyílt tekintettel figyelő kisfiára. Erre a pillanatra a fiú még vénségében is emlékezett. Meg arra, amikor apja egyszer

pofon ütötte az édesanyját, valami ostoba ügy miatt. (...)

(...) Megszámolta a szoba sarkait, hiszen most először aludt új otthonában, amit egy szűrős tekintetű, elhízott háztulajdonostól bérelt ki. Sóhajtott, és hallgatta, amint a ház szomszédos lakásaiban oldalt, alul s felül elcsitulnak az esti zajok. Mintha zokniban futkosna fölötte valaki. Aztán léptek, ajtócsapódás. A radiátorokban csöpögött a víz, aztán áramlott, a csövek recsegtek-remegtek a melegedéstől, hűléstől, a résnyire nyitott ablakon pedig belibbent a szél. A párnája a régi, jól megszokott, közepesen puha párna, a régi otthona illatát árasztja. Amíg elaludt, ablakán át kinézve látta, ahogy a szemközti ház lakásaiban is sorra elalszanak a fények. A költözés fáradalmaitól kimerülten, de az újdonság, a jövő lehetőségétől felcsigázva az álom peremén tántorogtak gondolatai. Egyre halkabbnak hallotta a környezet hangjait, egyre tompábban látta a fényeket, mígnem súlyos szempillái lezárultak, feltárva álmainak különös kapuit. Békákat látott a gyár tetején ugrálni, és a gépek fogantyúin poloskák mászkáltak. Hogy dolgozzon így? – gondolta. Valaki kimászott egy öltözőszekrényből, és közölte, hogy a gyár alatt a földkéregben vulkanikus tevékenységre lett figyelmes, és az aranytelérek a csatornarendszerbe vezetnek. – Gyere! – mondta határozottan – Mássz utánam! – És eltűnt a végécsésében. (...)